

DAMP ÄR INGET HJÄRNSPÖKE

Granskning av Eva Kärfves kritik av Göteborgsgruppens forskning Inledning

Peder Rasmussen, docent, överläkare, Barnneuropsykiatriska kliniken, Sahlgrenska universitetssjukhuset, Göteborg

Björn Kadesjö, med. dr., överläkare, Barn- och ungdomsmedicinska kliniken, Centrallasarettet, Karlstad

Magnus Landgren, med. dr., överläkare, Barn- och ungdomsmedicinska kliniken, Kärn sjukhuset, Skövde

Under det senaste året har i Sverige pågått en kampanj i massmedia som i flera avseenden måste betraktas som unik. Eva Kärfve (EK), leg. sjuksköterska och docent i sociologi vid Lunds universitet, har skrivit ett stort antal artiklar som publicerats i dagspress (Sydsvenska dagbladet, Svenska dagbladet, Göteborgsposten, Dagens nyheter, Aftonbladet, Expressen), facktidningar (Pedagogiskt magasin, Dagens medicin), Ordfront magasin m.fl. Vidare har hon hörts i flera radioinslag samt förekommit i nyhetssändningar i TV och debattprogrammet Svart eller vitt på TV 4. Hon har på Symposions förlag under hösten 2000 givit ut boken "Hjärnspöken – damp och hotet mot folkhälsan".

I sin bok gör EK vad som beskrivits som en kritisk granskning av svensk neuropsykiatrisk forskning och verksamhet. Hon frammanar bilden av en grupp karriärsugna läkare som illvilligt och i en förfärande omfattning stämplar barn som hjärnskadade, som bara tar hänsyn till renodlat medicinska och biologiska faktorer och som inte ser någon annan möjlighet till hjälp för de drabbade individerna än behandling med amfetamin och inskrivning i särskola. En viktig målsättning för EK tycks vara att misskreditera neuropsykiatrisk forskning, kunskap och verksamhet i alla dess former med begreppet DAMP som särskilt hatobjekt. Hennes kritik mot Christopher Gillberg, professor i barn- och ungdomspsykiatri vid Göteborgs universitet, uttrycks i ordalag som man sällan möter i något som påstås vara ett sakligt angrepp med vetenskapliga förtecken. Många andra namngivna personer och vad EK föraktfullt talar om som en ny litteraturgenre, "Damp-mammor berättar", möts också av en obarmhärtig kritik. EK sammanfattar (sid. 220):

"DAMP-teorin är totalitär och deterministisk. Den vill inte åstadkomma någon annan varaktig förändring än segregation. Men det viktigaste skälet till att avvisa DAMP-teorin är att den är falsk. Eftersom den inte uppträder som teori utan som sanning och sakkunskap, och eftersom man redan på detta stadium vill tysta alla invändningar (och inte drar sig för att be myndigheterna om hjälp), har förespråkarna lagt de imperialistiska ambitionerna i dagen. Det är snarare i dessa ambitioner som det verkliga hotet mot folkhälsan står att finna."

Det tonläge och uttryckssätt som EK genomgående använder i sin bok är så anmärkningsvärt och tendentiöst att det i sig borde klargöra för läsaren att detta är en debattskrift utan något vetenskapligt syfte eller värde. Till och med John Swedenmark, doktorand i lingvistik och en av EKs författarkollegor från Symposium, skrev i sin i övrigt mycket positiva recension av hennes bok i Göteborgsposten (2000-09-24): "Jag tycker hon går för långt när hon med ständigt inkastade gliringar anklagar Gillberg och andra för att vara beräknande charlataner

som gör karriär genom att sälja in en diagnos som inte finns.” Swedenmark myntar emellertid i samma recension begreppet ”det neurofascistiska tänkesättet”. EK utvecklar själv dessa tankegångar i en debattartikel i Aftonbladet (2000-10-17) där hon på ett försåtligt sätt hänvisar till DAMP-diagnostiken som en inledning till en ny våg av tvångssteriliseringar och, i förlängningen, ”de metoder som kom att användas i koncentrationslägren”.

EKs teser har inte fått stå oemotsagda men på det stora hela är det förvånande hur okritiskt media har agerat och hur stort genomslag hennes kampanj fått. Utsagor från en person utan egna förkunskaper inom ämnet som ”läst in sig” på litteraturen, och som använder så oförblommerat ideologiska förtecken i sin argumentation, väger i media tyngre än 25 års forskning och massiv klinisk erfarenhet hos många av dem som försökt framföra motargument.

Från Christopher Gillberg och den grupp forskare som finns runt honom har skrivits 6 doktorsavhandlingar om ADHD/DAMP. Dessa är i tidsordning: Christopher Gillberg 1981 (1), Peder Rasmussen 1982 (2), Carina Gillberg 1987 (3), Lars Hellgren 1994 (4), Magnus Landgren 1999 (5) och Björn Kadesjö 2000 (6). Ytterligare en avhandling berör delvis detta område (7). Allmänt kan sägas att en medicinsk doktorsavhandling utgör en redovisning av 4–5 års intensivt arbete som genomförts under sakkunnig handledning. Den genomgår en omfattande och kritisk granskning, inkluderande själva disputationen med opponent och betygsnämnd. Varje avhandling bygger på ett antal delarbeten, vanligen mellan 5 och 7, som skall vara godkända för att sedermera publiceras i internationella vetenskapliga tidskrifter. Innan en uppsats blir antagen för publikation i en sådan tidskrift sker en noggrann granskning av två eller tre specialister inom området som anlitas av tidskriften. När det gäller gruppen kring Christopher Gillberg har närmare 40 artiklar utgående från dessa avhandlingar om ADHD/DAMP publicerats. Till detta kommer ett betydande antal publikationer om andra studier kring ADHD/DAMP än de som ingår i avhandlingarna samt om andra aspekter på avhandlingsarbetena än de som redovisats i själva avhandlingarna (t.ex. 8).

Vad som framkommit i dessa studier har också redovisats i populär vetenskaplig form på många olika sätt, inte minst av Christopher Gillberg själv (9). Han är idag en av världens mest inflytelserika forskare inom barn- och ungdomspsykiatri med ett stort antal utmärkelser och uppdrag som key-note speaker på möten världen över. Medicinska forskningsrådet har nyligen publicerat en rapport om psykiatrisk forskning i Sverige. Denna baserar sig på en granskning gjord av 6 utländska professorer. Omdömet vad gäller barn- och ungdomspsykiatri visar att den forskning som utgår från Göteborgsgruppen rankas mycket högt (10, appendix).

Mot denna bakgrund kan man säga att EKs kritik av den svenska forskningen om ADHD/DAMP också innebär att hon totalt underkänner det system vi har inom vetenskapssamhället för att kontrollera och granska vetenskapligt arbete eller att hon indirekt framför en anklagelse om manipulation eller annat forskningsfusk. Det är märkligt att man inom media ej alls uppmärksammat denna sida av saken och genomgående förhållit sig så okritiskt till EKs påståenden.

Det har varit svårt för oss som representerar neuropsykiatrisk verksamhet att få plats i media för bemötande av EK. Kritik i allmänna ordalag har ej accepterats. Har kritiken varit preciserad så har artiklar refuserats med hänvisning till begränsat utrymme. Det finns också en risk att bemötanden från vår sida skulle komma att uppfattas som partsinlagor med det enda syftet att försvara oss själva. Därför har vi i det längsta avstått från att i detalj bemöta den kritik EK framför i sin bok. Det är samtidigt uppenbart att det är näst intill omöjligt för

någon annan att i tillräcklig detalj kunna bemöta kritiken, eftersom det skulle ta mycket lång tid för en oberoende granskare att tränga in i detta omfattande material. Den oberoende granskning som vetenskapssamhället kräver är dessutom redan gjord. Tiden går och EK talar nu i ordval som ”som jag visat i min bok” och vi ser hur andra personer, däribland läkare, tar upp delar av hennes kritik och gör den till sin egen (även om det ibland kan vara svårt att veta vem som har lånat argument av vem). P-A Rydelius, professor i barn- och ungdomspsykiatri vid Karolinska institutet, framför i Dagens medicin och i Läkartidningen (11) att Christopher Gillbergs arbeten ”vilar på skakig grund” och Lars H Gustafsson, välkänd barnläkare och debattör, kräver att vi i detalj måste bemöta EKs kritik om vår ”forskarheder skall kunna bevaras” (12).

Ytterligare ett problem som man ställs inför när man skall bemöta EK har att göra med att hon uppträder i olika skepnader. I boken framställer hon sig först och främst som forskaren EK, med docenttitel och hänvisning till hjälp med vetenskaplig granskning och forskningsanslag. I förteckningen av det fåtal vetenskapliga publikationer som EK är delaktig i finns emellertid inte något som antyder att hon skulle ha någon kunskap i vetenskaplig mening inom det fält hon nu angriper. I ett sammanhang i boken passar det plötsligt EK att hävda att hon betraktar sig som lekman (sid. 186). Det finns också antydningvis nämnt i boken (sid. 33) och senare tydligare uttryckt att EK "själv har erfarenhet av barn som drabbats mycket hårt av den nya diagnoskulturen..." (debattinlägg Ordfront Magasin, jan. 2001, sid. 9). Det är ett rimligt krav att man som skribent redovisar för sina läsare i vilken egenskap man framträder. Detta blir särskilt viktigt om det man skriver har ett starkt kritiskt innehåll som gör det sannolikt att det kan föranleda bemötanden och debatt. Skriver man med vetenskapliga förtecken så gäller vissa spelregler, t.ex. att man håller sig till en och samma roll. Om häxprocesser i förgången tid vet EK däremot en hel del och man kan fråga sig om det i själva verket är denna kunskap hon förlitar sig på när hon givit sig in i debatten med så aggressiva förtecken.

EK framför i boken (sid. 229) sitt tack till olika anslagsgivare:

”Detta arbete har kunnat utföras tack vare anslag från Magnus Bergvalls Stiftelse, Humanistisk-samhällsvetenskapliga Forskningsrådet och genom en forskningsnedsättning i min lektorstjänst på sociologiska institutionen vid Lunds universitet”.

Humanistisk-samhällsvetenskapliga Forskningsrådet (HSFR) är ett organ i samhällets tjänst med uppgift att fördela forskningsmedel. Vi har från HSFR fått en kopia på EKs beskrivning av de två forskningsprojekt för vilka hon fått anslag samt ett skriftligt besked: ”HSFR anser sig inte ha anledning att diskutera sakfrågan (d.v.s. innehållet i EKs bok, vår anm.), som enligt rådets bedömning inte anknyter till de två projekt som rådet har finansierat”. EK hänvisar alltså falskeligen till HSFR som anslagsgivare. Detta ger läsaren en bedräglig bild av vetenskaplighet. Vidare har EK inte hållit sig till sedvanliga regelsystem när det gäller att kopiera tabeller ur publicerade arbeten. Vi ställer oss också tveksamma till att EK i sin bok återger stora delar av ett ofärdigt material som avses ingå i ett medicinskt expertutlåtande utgående från Socialstyrelsen. I vetenskapliga sammanhang hör det till god ton att aldrig återge opublicerade manuskript, helt eller delvis, utan medgivande från författaren. Det faktum att detta material lämnats ut från Socialstyrelsen ändrar inte på den saken.

Granskningen av EKs bok presenteras här i ett antal uppsatser. Peder Rasmussen svarar i första hand för bemötandet av kritiken mot Göteborgsundersökningen. Björn Kadesjö skriver om dokumenten, arbetsmaterialet, till Socialstyrelsen och kommenterar EKs kritik av hans

egna arbeten. Magnus Landgren bemöter kritiken av hans egen avhandling och analyserar den av EK så upphaussade "Mannheim-studien".

Referenser

1. Gillberg C. Neuropsychiatric aspects of perceptual, motor and attentional deficits in seven-year-old Swedish children (akademisk avhandling). Acta Universitatis Upsaliensis, 408. Uppsala: Uppsala universitet, 1981.
2. Rasmussen P. Neuropediatric aspects of seven-year-old children with perceptual, motor and attentional deficits (akademisk avhandling). Göteborg: Göteborgs universitet, 1982.
3. Gillberg IC. Deficits in attention, motor control and perception: follow-up from pre-school to the early teens (akademisk avhandling). Acta Universitatis Upsaliensis, 113. Uppsala: Uppsala universitet, 1987.
4. Hellgren L. Psychiatric disorders in adolescence. Longitudinal follow-up studies of adolescent onset psychoses and childhood onset deficits in attention, motor control and perception (akademisk avhandling). Göteborg: Göteborgs universitet, 1994.
5. Landgren M. Deficits in attention, motor control and perception – DAMP. Epidemiologic, etiologic, diagnostic and learning aspects (akademisk avhandling). Göteborg: Göteborgs universitet, 1999.
6. Kadesjö B. Neuropsychiatric and neurodevelopmental disorders in a young school-age population. Epidemiological and comorbidity in a school health perspective (akademisk avhandling). Göteborg: Göteborgs universitet, 2000.
7. Nydén A. Autism spectrum disorders; developmental, cognitive and neuropsychological aspects (akademisk avhandling). Göteborg: Göteborgs universitet, 2000.
8. Rasmussen P, Gillberg C. Natural outcome of ADHD with developmental coordination disorder at age 22 years: a controlled, longitudinal, community-based study. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry* 2000; 39: 1424-31.
9. Gillberg C. Ett barn i varje klass – om DAMP, MBD, ADHD. Bokförlaget Cura, Stockholm, 1996.
10. The Swedish Medical Research Council. *Child Psychiatry, MFR report 7*, Stockholm 2000: 22. Stockholm: MFR, 2000.
11. Rydelius PA. Bokstavs barn – gengångare från förr med ny beteckning. Liten grupp om sakliga kriterier används. *Läkartidningen* 1999; 96: 3332-8.
12. Gustavsson LH. Pamflett med hög salthalt (recension). *Pedagogiska Magasinet* 2000; 4: 83.